

Migrace a česká etnologie

Akademie věd
České republiky

věda

83

kolem
nás
pro všední
den

V současnosti je Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., tvořen čtyřmi vědeckými, badatelskými odděleními (historická etnologie, etnická studia, etnomuzikologie, kabinet hudební historie) a oddělením vědeckých informací, které spadá rovněž do součinnosti pracoviště Národního archivního dědictví. Obdobnou strukturu zachovává i brněnské pracoviště ústavu, zaměřené větší měrou na prostor Moravy a Slezska. Od konce devadesátých let 20. století tvořil osu badatelské činnosti ústavu výzkumný záměr umožňující řešení dlouhodobých badatelských úkolů, stejně tak jako nejnovějších aktuálních témat. Etnologický ústav se rovněž podílí na špičkovém výzkumu ve veřejném zájmu – na projektech akademické vize spolupráce s dalšími špičkovými pracovišti i v mezinárodním měřítku, na projektech Strategie AV21.

SOUČASNÉ ŘEŠENÉ PROJEKTY

- Strategie AV21: Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska (elektronická verze)
- Strategie AV21: Paměť v digitálním věku – digitalizace *Zpravodajů koordinované sítě vědeckých informací* (1974–1991)
- Strategie AV21: Databáze kramářských a starých tisků Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.
- Strategie AV21: Databáze německých kramářských tisků, jednolistů a kupletů Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

PROJEKTY VE SPOLUPRÁCI S MINISTERSTVEM KULTURY ČR

- NAKI II: INDIHU – vývoj nástrojů a infrastruktury pro Digital Humanities
- NAKI II: Lidové písně a tance v českých zemích – digitální systém pro zpřístupnění a záchranu
- NAKI II: Kramářské písně v brněnských historických fondech.

PROJEKTY VE SPOLUPRÁCI S GRANTOVOU AGENTUROU ČR

- *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska: Lidová architektura, sídla a bydlení*
- *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska: Duchovní aspekty zbožné peregrinace a narativní imaginace*
- Česká zemědělská revoluce 19. století v mikro-historické a ekologicko-antropologické perspektivě
- Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Etnografie a folkloristika v českých zemích v kontextu vývoje kultury a společnosti v letech 1945–1989
- Tíha a beztíže folkloru: Folklorní hnutí druhé poloviny 20. století v českých zemích.

K pojmu migrace

Posláním etnologie je nalézat podstatu světa lidí ve srozumitelných každodenních souvislostech, ať už se jedná o minulost, nebo přítomnost, přičemž migrace představují jedno z hlavních témat tohoto oboru. Migrace jako přesun člověka z jednoho žitého prostoru do druhého přináší řadu změn. Většinou se odehrávají na úrovni bydlení, zaměstnání (obživy) a sociálních vztahů, přičemž z hlediska nabývání nových hodnot pro jednotlivce i skupiny nemusí jít vždy o zisky, nýbrž také o ztráty. Migrace nejsou izolovaným procesem, netýkají se pouze přímých účastníků přesídlení. Jsou spojeny funkcí příčiny a následku se sociálním prostředím původního i nového prostoru a stává se často, že jednotlivec, aniž by si toho byl vědom, je vtažen do soukolí migračního procesu. Migrace se výrazně podílejí na proměnách způsobu života nejen v jeho praktických formách, ale také v myšlení lidí. Migrace jsou přesto přirozeným projevem lidského života.

Studium migrací proto poskytuje ve stále větší míře mimořádný prostor pro mezioborovou spolupráci řady vědních disciplín. Vedle etnologie se na spolupráci podílí také sociologie, ekonomie, sociální geografie, právní věda, demografie, historie, psychologie, politologie a také další obory. Jeden příklad za všechny. Egyptský ekonom G. Amin se ve své práci (2006: *Whatever Happened to the Egyptians? Changes in Egyptian Society from 1950 to the Present*) podíval na vývoj egyptské společnosti za posledních padesát let z různých úhlů. To, co upoutá na jeho knize, je právě přístup k tématu migrací. Jedná se o kombinaci sociální teorie s konkrétním autentickým pozorováním a „intimní“ (jak to nazvala kritika Aminovy knihy) osobní *zkušenosti*.

Metodologický přístup ekonoma nám může posloužit za významovou zkratku objasnění etnologického studia migrací: teorie na jedné straně a autentická zkušenost přímo z terénu na straně druhé. Teorie však bývají podstatně komplexnější a obsáhlejší, dokonce velmi polemické a často i nepřehledné. Jejich podstatnou část opravdu tvoří ekonomické a sociologické souvislosti. Etnologické souvislosti mají svou váhu především v tom, že fenomén autentické *zkušenosti* získané v prostředí konkrétních migrantů a přímo od migrantů je nezastupitelnou složkou objevování výrazných stránek každodenního života.

Zkušenost z hlediska badatelství může být přejatá, tj. získaná z jiného textu (vědeckého, výzkumného – tedy z literatury, nebo z pramenů všeho druhu), nebo může pocházet z přímého pozorování autentické situace, případně může být také sdělena druhou osobou, která je právě součástí autentické situace. Většina odborných závěřů v etnologii pracuje se všemi třemi jmenovanými složkami sdílené zkušenosti.

V předkládané publikaci nejde o představení vývoje teorií, nýbrž především o to, co etnologie v podmínkách Etnologického ústavu AV ČR zkoumala, publikovala a čím se hodlá zabývat ve smyslu svého specifického pohledu.

Byl to a dosud je především zájem o vnější migrace, tedy vystěhovalectví (emigraci) za hranice českých zemí v různých dobách, nebo také o vyhnání, vypuzení (exil). Studuje též přistěhovalectví do českých zemí (imigraci) a v návaznosti na příchod jinoetnické populace zkoumá také problematiku integrace, cizinectví nebo menšinový život národnostních skupin, které jsou Českou republikou

respektované a podporované. Zabývá se i reemigrací a návratovými programy lidí českého původu zpět do ČR, především pokud se jedná o tzv. řízené migrace. V menším měřítku studuje pohyb obyvatelstva v hranicích ČR (vnitřní migrace).

K pojmu mobilita

V etnologii se tudíž jedná o mobilitu jednak ve smyslu migrace obyvatel (tj. vlastního pohybu, přemístění), například migraci z ČR do zahraničí, ale také o sociální mobilitu. S ohledem na sociální mobilitu to znamená sledovat v širším záběru vybrané skupiny migrantů (a to nejen prostřednictvím dotazníkového šetření, ale také dlouhodobým pozorováním). Do pojmu sociální mobilita v rámci života jedince v jeho životním úseku ovlivněném migrací patří také studium *hodnotových proměn* migrujících osob (od politických či sociálních hodnot a důvodů k emigraci přes způsob transferu, tedy přesídlení, a dále adaptaci či integraci v novém prostředí až po hledání komunikace s původním sociálním prostředím mateřské země, z něhož migrant odešel).

Vietnamská buddhistická slavnost při otevření pagody na Svatém Kříži u Chebu 2010 (foto S. Brouček)

Výzkumné přístupy

Badatelské přístupy k migracím přinesly od prvních výrazných počínů v poslední čtvrtině 19. století (například v podobě prací E. G. Ravensteina – 1889: *The Birth-place of the People and the Laws of Migration*) až po varianty přístupů na makro i mikro úrovni nepřebornou síť možností, jak získávat relevantní informace. Pohled na problematiku migrací výrazně ovlivnil kupříkladu demograf W. Petersen, který přišel s obecnou typologií migrací (1970: *A General Typology of Migration*).

Je vhodné připomenout také teorii dvojího trhu, kdy vyspělý trh vstřebává vnější pracovní sílu a někdy vede k nereálným odhadům, kolik migrantů skutečně potřebuje, a nebere v úvahu strategie chování migrantů, jejich původní kulturní a sociální prostředí nebo ekonomické záměry rodin, které vysílají do zahraničí své členy z důvodu remittancí (finančních toků od migrantů zpět do mateřské země). Jiné projekty se zabývají vlivem státních i nestátních institucí a organizací na migrační vlny. Další model staví do popředí svého zájmu mimořádnou aktivitu migrační skupiny, která úspěšně působí ve veřejném sektoru. Například zvláštní efekt nastává, když migrační skupina „obsadí“ jistou část ekonomiky hostitelské země (kupř. v obchodu), v níž pak dominuje (viz vietnamský ochod v ČR, který vytlačuje konkurenci dovozem laciného zboží ze zahraničí).

Migrační modely (přístupy) bývají jistě zajímavými a logickými konstrukcemi s bohatstvím myšlenek, ale praxe ukazuje, že každý migrační proud, a dokonce každý migrant vykazuje jistou míru jedinečnosti, která by se neměla ztrácet v obecných vzorcích a abstraktních pojmech. Na druhou stranu toto konstatování nesnižuje význam úsilí o vytváření typologií nebo klasifikačních systémů. Typologie a klasifikační systémy jsou důležitou stránkou mezioborové komunikace při výzkumu migrací.

Migrace je možné, ba vhodné zkoumat s ohledem na etnologii minimálně ve třech rovinách:

- První rovinu tvoří sociálně-politická situace v daném zdrojovém či cílovém regionu, případně vliv významných politických událostí (např. válka, politický převrat, přírodní nebo jaderná katastrofa apod.) na pohyb obyvatelstva.
- Druhou rovinu představuje zvládnání migračních procesů zdrojovým či cílovým státem a jeho většinou společností, počínaje postoji státního aparátu a konče řešením konkrétních konfliktních situací.
- V neposlední řadě se jedná o rozbor vlastních migračních procesů, migračních skupin, až po reflexe jednotlivců-migrantů. Přestože je prožitek jednotlivce-migranta důležitým pramenem k poznání migračního procesu, stále nemáme k dispozici dostatečné soubory výpovědí, které by odhalovaly mnohovrstevnatou strukturu prožívání tohoto fenoménu.

Připomenutí významu subjektivního hlediska v migračním procesu má svůj význam také proto, že k základním hodnotám lidské existence nepochybně patří svobodná vůle člověka zvolit si svůj domov, své místo pobytu. Na druhé straně veškeré zkušenosti přesvědčují, že migrace může být zdárným procesem, zvláště když je jednatel schopen (samozřejmě za příznivých okolností) vzít svůj osud do vlastních rukou. To však není zdaleka pravidlem, aby pouhá aktivita jednotlivce byla rozhodujícím impulsem přesídlování. Migrant bývá pod tlakem komplikované

procedury, z níž se někdy stává byznys. Přesto můžeme konstatovat, že do „výbavy“ migranta patří vedle svobodné vůle realizovat přesídlení také přijetí podílu vlastní zodpovědnosti řešit zvýšenou zátěž na vlastní existenci po přesídlení, a to kromě pomoci druhých také, nebo především, vlastní iniciativou.

Migrace patří ke standardu svobodných společností. Jsou úspěšně realizovatelné především jedinci. Nikoli každý je disponován nebo ochoten výlučnost přesídlení zvládnout a ne každý musí migrovat. Dokonce existují jednotlivci i skupiny lidí, kteří nechtějí opustit svůj původní žitý prostor, v němž se narodili a v němž vyrostli, a to ani pod různými donucovacími prostředky.

Migrační fáze

Migrační proces lze různě rozebírat a fázovat. Pro emigraci i imigraci ve vztahu k českému prostředí, do něhož by se mohl migrant vrátit, je možné aplikovat čtyři hlavní fáze migrace.

Počáteční fázi charakterizuje soubor objektivních příčin, které vypuzují potenciálního migranta ze země dosavadního pobytu, a příčiny, které jej přitahují do prostoru a do sociálního prostředí druhé země. Zároveň je těmito objektivními příčinami uváděno do pohybu migrantovo subjektivní zdůvodňování odchodu. Subjektivní konstrukce vhodnosti, případně nutnosti migrovat může vykazovat velkou škálu argumentace od překrývání subjektivních důvodů s objektivními příčinami až po diametrálně rozdílné argumentace či pouhou potřebu člověka změnit místo pobytu, kupříkladu z touhy po dobrodružství.

Následuje transfer, přemístění, jehož průběh může velmi podstatně ovlivnit fázi adaptace migranta v cizím, většinou jinokulturním prostředí. V některých případech, například u současné studentské migrace, se transfer jeví jako naprosto bezkonfliktní záležitost. Jiná situace byla ovšem v době totality, kdy pro českého občana byl legální odchod do ciziny téměř nemožný a ilegální přechod přes hranice se stal vrcholným rizikem v podobě hrozby ztráty života.

Proces adaptace (případně integrace) probíhá obvykle v několika fázích (legalizace pobytu, zajištění existenčních podmínek: bydlení, zaměstnání, jazykové, kulturní, společenské přizpůsobení aj.) Mezi důležité faktory adaptace patří vědomí možnosti, či naopak nemožnosti návratu, dále představy přesídlenec o adaptaci, bude-li probíhat „izolovaně“ bez vztahů s ostatními obyvateli stejného etnického původu, nebo naopak v jejich blízkosti a s jejich podporou.

Závěrečná fáze mívá dvě varianty: jedna fáze vede k integraci do nové společnosti, případně k asimilaci, druhá k dalšímu pohybu, buď do jiné země (druhotná migrace), nebo také často zpět k reemigraci či k hledání nových vazeb s původním domovem, od příbuzenských a přátelských kontaktů až po využívání možností občanskoprávního spojení včetně žádostí o občanství ČR.

Stát a migrace

Česká republika prochází od sametové revoluce nenápadnou revizí své migrační politiky. V podmínkách ČR je třeba stejně jako v jiných zemích zohlednit globální kulturní toky zahrnující nejen pohyb lidí, ale také zboží, technologií, financí,

pojmu, myšlenek i celých ideologií. Tyto kulturní toky se staly nejvýznamnějším iniciátorem nového uspořádání světa. Jsme svědky průběžné inovace sociálních formací, v nichž působí mj. dvě tendence, které částečně existují paralelně vedle sebe a částečně protichůdně. Jedna tendence směřuje ne zcela úspěšně k multikulturní společnosti, a to v některých případech až k těžko eliminovatelnému organizovanému zločinu a k teroristickým akcím, druhá tendence se podílí na vytváření moderních diaspor. Zůstává tudíž otevřenou otázkou, do jaké míry tyto trendy rozkládají či nově formují národní společnosti v Evropě, anebo do jaké míry podněcují k nacionalismu v extremistických polohách a v neposlední řadě také do jaké míry přispívají k ekonomickému rozvoji výchozí a cílové země.

Z perspektivy dnešní situace zaznamenáváme v České republice několik migračních systémů. Mají svůj historický vývoj, který se odvíjel od státoprávního uspořádání (od doby Rakousko-Uherska přes Československou republiku, její rozdělení na Českou republiku a Slovenskou republiku, až po vstup České republiky do Evropské unie). Migrační systémy se ale také odvíjely od nutnosti řešit situaci *ad hoc*. Například po skončení obou světových válek to byly reemigrační a repatriační akce Čechů a Slováků ze zahraničí nebo humanitární pomoc řeckým občanům v důsledku občanské války v letech 1946–1949 či migrace v rámci závazku tzv. internacionální pomoci socialistických zemí (viz migrace z Vietnamu nebo Kuby do bývalého Československa, zvláště v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století). Do dnešní situace výrazně patří migrační toky v podmínkách zásady Evropské unie o volném pohybu osob.

Nové společenské uspořádání v České republice se projevilo od počátku devadesátých let v diskusích o emigraci a imigraci ve víře, že postačí pod vlivem nadšení z politické změny od totality v demokracii několik zásad. Připomeňme si tyto vstupní zásady. Pro zahraniční Čechy (vystěhovalce, emigranty nebo exulanty) a také pro stávající emigraci v nových podmínkách, které umožňovaly migrovat svobodně, a tudíž legálně, měla příslušná zásada následující obsah v tomto znění: každý se může vrátit a každý má možnost odejít. Prvotní porevoluční zásada vůči národnostním menšinám stavěla v podmínkách nově se formující české společnosti taktéž na možném demokratickém dialogu. Podobně se uvažovalo o příchodu nových cizinců na území českých zemí. V tomto případě byla proklamace ještě obecnější a zásada zněla: za totality vyspělé země a vyspělé společnosti pomáhaly našemu exilu, našim migrantům, nyní to musíme oplatit těm, kteří k nám přicházejí, potřebují pomoci a chtějí u nás žít.

Těmto zásadám nelze nic vytknout, kromě toho, že víra v zásady sama o sobě nic nevyřeší. Bylo ztraceno mnoho času, než klíčová ministerstva bývalého Československa a pak České republiky přikročila k důslednějšímu výkonu svých agentur. Na Ministerstvu vnitra ČR vznikl odbor migrační a azylové politiky, který má dnes 25 oddělení a který každoročně pro vládu ČR upřesňuje zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců. Etnologický ústav AV ČR s tímto odborem spolupracoval a spolupracuje v různých programech integrace cizinců, ať už se jednalo o konkrétní projekty, doporučení, vedení seminářů či diskuse v rámci zasedání komisií.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR zúžilo agendu vůči vnější migraci (emigraci) jednak na vztah ke krajanům, kteří odešli před rokem 1989, jednak na vztah

Josef Řepík - přeživší vypálení volyňského Českého Malína v roce 1943

(foto V. Beranská, Praha 2018)

k potomkům migrantů z historických dob. Dlouho nebralo v úvahu novou migraci po roce 1990, která nabývala na síle a v posledních letech na významu, a to především tzv. odlivem mozků. Dále pak při podcenění významu tohoto fenoménu vedení ministerstva zahraničí několikrát přeorganizovalo zájem o krajany. Prošel řadou změn (od samostatného odboru v oddělení, spadajícího třeba pod kulturní záležitosti styků s cizinou, až po současného zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti s výrazně omezeným počtem pracovníků). Podobně jako v případě Ministerstva vnitra ČR, také s Ministerstvem zahraničních věcí ČR spolupracoval Etnologický ústav po více než dvě desetiletí. Jednalo se taktéž o několik výzkumných projektů, pravidelnou expertní činnost nebo soubory informací o krajanských komunitách v jednotlivých státech světa.

V poslední době právě akce pořádané ve spolupráci Etnologického ústavu AV ČR, Stálé komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí a zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti Ministerstva zahraničních věcí ČR vedly k nadějnému obratu v institucionalizaci vztahu ČR k diaspoře. Vláda ČR po senátní iniciativě schválila na svém zasedání 19. 4. 2017 (čj. 355/17) ustavení meziresortní koordinace krajanské problematiky a rozhodla o zřízení Meziresortní komise pro Čechy žijící v zahraničí. Aby se tato komise stala skutečným funkčním orgánem a aby později

přerostla v instituci, Senát několikrát svolal zainteresované jednotlivce k debatám o jejím smyslu a poslání. Etnologický ústav AV ČR dodával k těmto debatám za účasti politiků, badatelů a krajanů obsahovou náplň.

Moderní česká diaspora

K formování moderní české diaspory přispěla celá řada faktorů. Především to byl po roce 1989 poměrně masivní odchod studentů, stážistů a mladých pracovníků, kteří měli přirozenou potřebu výměny zkušeností spojené s pobytem v zahraničí, k čemuž jim dopomohla vzájemná elektronická komunikace. Téměř denně vidíme utváření nových aktivit, vytváření nových internetových portálů nebo workshopů mladých Čechů žijících v zahraničí.

Můžeme se tak oprávněně domnívat, že v blízké budoucnosti dojde k obratu uvnitř diaspory. Zatímco se do období 2011 až 2013 předpokládalo, že by se měli noví migranti začleňovat do původních exilových a krajaňských organizací, tak po tomto mezníku vývoj ukazuje, že by mohlo docházet k opačné tendenci, v níž by zmíněné aktivity migrace mladých (tj. mladých s občanstvím ČR odcházejících po roce 1989) počítaly i s účastí původních exilových a krajaňských organizací. Zda je tento obrat už dnes skutečností nebo zda tento druh symbiózy bude fungovat, ukáže blízká budoucnost.

To však není jediný problém nově se formujícího vztahu ČR k diaspoře. Máme sice nový orgán (Meziresortní komisi), avšak před námi leží hledání jeho účelného fungování s vědomím, že z hlediska státního významu spadá tzv. krajaňská záležitost do širšího pole migrační problematiky. Dosud chybí politický akt, který měl podle našeho mínění a reakcí krajanů proběhnout již dávno, a to už na počátku devadesátých let. Mohlo to tehdy být vládní či prezidentské prohlášení o tom, jaké místo zaujímá česká diaspora ve státoprávním uspořádání ČR. Například slovenská ústava jasně definuje místo Slováků v zahraničí ve struktuře současné slovenské společnosti.

Prozatím můžeme uvažovat o zahraničních Čechách, o české diaspoře, jako o společnosti, které lze charakterizovat ve třech úrovních, a to ovšem za předpokladu, že vynecháme příčiny a důvody té které skupiny konkrétních lidí k odchodu. Tyto příčiny a důvody jsou sice velmi určující i v dnešních postojích k České republice, avšak pochopitelně kromě důrazu na diferenciaci jednotlivých migračních proudů (o nichž se zmíním později), hledáme také prostor pro společné postoje všech lidí českého původu nebo těch hlásících se k české kultuře nebo k domovu svých předků.

Pokud zůstaneme u pojmu společenství a pokud to přijmeme třeba jako pracovní pojmenování, můžeme uvažovat o diaspoře jako o:

- svazku na základě přátelství (tedy můžeme tento princip považovat za pozitivní hodnotu),
- seskupení na základě společného zájmu,
- potřebě společného užívání nějakého vlastnictví.

Zároveň je třeba zdůraznit, že současná ekonomická, kulturní a sociální orientace České republiky na zahraniční Čechy zatím nepřerostla v jasně formulovanou migrační a krajaňskou politiku. Při formulaci této politiky bude nadále třeba

Slavnost kubánských emigrantů v české zahradní restauraci Bohemian Hall, New York, 2005
(foto S. Brouček)

počítat s tím, že jednotlivé části této diaspory mají vedle značného prostorového rozptýlení po celém světě a vedle toho, že se je pokoušíme definovat jako společenství, také různorodé pozadí svého historického vývoje. Můžeme tak z geografického a historického hlediska rozeznávat následující migrační podoby.

Potomci migrantů z náboženských důvodů včetně jejich sekundárních (následných) migrací (třeba v polském Zelově) nebo potomci hromadného řízeného přesídlení se strategickými záměry osídlit pohraniční oblasti bývalého rakouského mocnářství (srbský a rumunský Banát, Slavonie). Patří sem také následná generace českých přesídlenců, kteří kolonizovali úrodnou půdu a přinášeli vyšší úroveň technologie v zemědělství (Ukrajina – Volyň) nebo posloužili k všeobecnému rozvoji nového státu příchodem inteligence do školství i průmyslu (Bulharsko). Tyto migrace probíhaly od 16. do 19. století.

Potomci migrantů ze sociálních a ekonomických příčin. Ti emigrovali především do USA a do Vídně (a jejich odchody byly označovány jako dvě otevřené tepny českého národa, jak to nazval významný národohospodář a přední osobnost staročeské strany Albín Bráf), ale emigrovali rovněž do západní Evropy i dalších zemí světa. Tyto migrace se uskutečnily ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století. Krajanské komunity v těchto zemích sehrály mimořádnou

roli prostřednictvím svých specifických možností ovlivňovat politický život českých zemí v různých historických dobách.

Migrace, která byla politickou a také sociální reakcí na totalitní systém v bývalém Československu po mezních zvratech 1938, 1948 a 1968, kdy v zahraničí působila československá exilová centra usilující o návrat demokracie do původní vlasti. Není tím myšlen pouze exil jako postoj vůči Československu okupovanému nacistickým Německem nebo sovětskou okupační mocí, je tím v souhrnu myšlena téměř půlmilionová migrace, která v sobě dodnes nese silný pocit křivdy, ať už z dřívějšího politického pronásledování migrantů samotných nebo jejich příbuzných, kteří zůstali doma a nemigrovali, anebo z majetkového postihu třeba konfiskací bytů apod.

Novodobá migrace odcházející za životními, profesními a jazykovými zkušenostmi za hranice Československa po roce 1989, a to především do USA, dále do států západní Evropy a od druhé poloviny devadesátých let silně do Austrálie a na Nový Zéland.

Češi na Slovensku. Tato část patří bezpochyby do moderní české diaspory. Nevznikla sice emigrací jako v předcházejících případech, avšak dnes – po rozdělení Československa – se ocitla za hranicemi České republiky.

Nedocené hodnoty diaspory

K autentickým poznatkům o významu a hodnotě existence českých přesídlenců do demokratického světa před rokem 1989 patří nedocené hodnoty krajanského světa.

Lidé pobytem v jinokulturním prostředí získali nové osobnostní kvality. Mezi nově nabytými hodnotami to mohou být pozitivní poznatky spojené s proměnou norem chování. Lze k tomu přičíst zisky v oblasti různých dovedností včetně profesních, vzdělání, osvojení jednoho nebo několika jazyků apod.

Migranti prošli proměnou role člověka v komunálním prostředí, počínaje sousedskými vztahy přes vztahy v zaměstnání až po občanské postoje v lokální komunitě. A hlavně se proměnil jejich vztah k centrální moci, zahrnující respekt vůči zákonům a aktivní postoj v rámci v občanské společnosti, v níž se nově adaptovali.

V obecné rovině můžeme shrnout poměr zahraničních Čechů (kteří emigrovali před rokem 1989) ke společnosti v České republice do následujících základních rysů:

Zahraniční Češi ve své většině dovedou pochopit situaci, v níž se jejich příbuzní, přátelé a známí ocitli v českých zemích před rokem 1989 i po tomto roce. Snaží se respektovat zásadu neodsuzovat nikoho za jednání v situaci, v níž sami nežili.

Většinou si osvojili pocit svobody a považují získané návyky života člověka ve svobodném světě za největší hodnotu své nové existence.

S pocitem svobody souvisí prožitek vrcholné zodpovědnosti za vlastní kariéru, vlastní život a život svých blízkých. Spoléhají se na své síly a dovednosti. Rozhodují se samostatně a hlavní součástí této samostatnosti je zodpovědnost.

Mezi krajany se také objevují názory, z nichž je patrné, že považují současnou společenskou a politickou realitu České republiky za příliš spojenou s totalitními praktikami z let 1948–1989. Reagují až s vysokou mírou podrážděnosti na projevy české politiky a na stav společenské reality v ČR, pozorované během návštěv rodné země.

Krajanské oslavy dožínok v Chorvatsku. Mezurač, 2016

(foto M. Pavlásek)

Česství, český jazyk a česká kultura pro ně přesto většinou představují silná citová pouta. Život ve svobodnějších podmínkách liberálních společností a potřeba orientovat se v každodenním životě při zvládnání praktických činností, bez ideologické přetvářky, jim poskytují určitou míru životních jistot. Přesto však pociťují, že jim prostor původního domova chyběl a stále chybí. V dobách, kdy se nesměli vracet domů, si ve svých vzpomínkách často idealizovali prostředí a kulturu, z níž vzešli. Stávalo se pak, že když se s tímto ideálem při svých návštěvách neshledávali, uchýlovali se ke kritikám praktik bývalého komunistického režimu, které podle nich dosud ovládají interpersonální vztahy současného českého veřejného života.

Z vlastností, které vyzvedávají jako své zisky z pobytu v emigraci, lze jmenovat především vztah k realitě – vyjadřují se, že neměli potřebu lhát, přetvarovat se, že se naučili jednat přímo.

Jejich poměr k rodné zemi a k současné společnosti České republiky je proto variován několika aspekty, jež jsou sumou reálných zkušeností z vlastní emigrace i emigrace ostatních Čechů, které poznali. Paleta vztahů k vlasti se proto rozprostírá od jednoznačně kladných, to znamená vstřícných projevů až po jasný opak, který vede někdy až k prostému nadávání na poměry v ČR.

Národnostní menšiny a ČR

Téma národnostních menšin v ČR nemá jednoduchou strukturu, ale je naopak velice rozmanité. Setkáváme se s různou délkou pobytu menšin na území ČR. Někteří příslušníci národnostní menšiny se zde narodili. Jiní jsou potomky generací, které mají v českých zemích svůj domov po celá staletí, ale na druhé straně zaznamenáváme

příslušníky menšin, kteří do ČR přišli teprve nedávno. Menšiny v ČR můžeme tudíž klasifikovat například podle doby vzniku. Lze tak hovořit o historicky vzniklých menšinách (menšina německá, polská či chorvatská), nebo o novodobých menšinách (např. menšina vietnamská). Právním nástrojem pro ustanovení konkrétní menšiny je § 6 odst. 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin. Všechny oficiálně uznané menšiny jsou zastoupeny v Radě vlády pro národnostní menšiny. Rada je tvořena od 3. července 2013 čtrnácti menšinami, jejichž příslušníci jsou občany ČR. Oficiální výčet zahrnuje tyto menšiny: běloruskou, bulharskou, chorvatskou, maďarskou, německou, polskou, romskou, rusínskou, ruskou, řeckou, slovenskou, srbskou, ukrajinskou a vietnamskou.

Etnologie zkoumá nejen sžívání kulturních hodnot minority a majority, ale aktuálně se kupříkladu ptá, do jaké míry mohou skupiny nových imigrantů (například z ruskojazyčných zemí) ovlivňovat relativně stabilizované společenství té které národnostní menšiny ČR při formování diasporálních vazeb, to znamená v případě prohlubujícího se těsnějšího spojení na mateřskou zemi. Tato skutečnost mj. přináší velmi ožehavou otázku, zda součástí menšinového režimu může být nová imigrace zatím bez státní příslušnosti k ČR. Česká legislativa má pro menšiny a cizince odlišný režim podpory a spolupráce. Jasně rozlišuje mezi příslušníky „uznané“ národnostní menšiny, kteří jsou občany ČR, a cizinci stejné národnosti, k jaké se hlásí příslušníci dané menšiny, pobývající dočasně na území ČR. Stejný problém platí také zároveň v zrcadlovém postavení, to znamená pro české menšiny v zahraničí, ovšem s malým dovětkem. Oficiálních českých zahraničních menšin (uznaných druhými státy) je ve skutečnosti velmi málo, a navíc do tohoto srovnání vstupuje další faktor. Tam, kde jsou ve světě české menšiny, je současná migrace z ČR minimální (například v Chorvatsku, kde jsou Češi spolu s dalšími 21 národnostmi oficiální menšinou).

Největší zkušenosti s problematikou národnostních menšin v českých podmínkách má hlavní město Praha. Magistrát hl. města pořádá s Domem národnostních menšin pravidelně každý rok setkání s menšinami nad aktuálními tématy. Etnologický ústav se podílí na těchto akcích včetně výzkumů. Z historicky usídlených menšin v českých zemích lze poukázat na etnologické výzkumy například německé nebo polské menšiny a nově se formující vietnamské menšiny.

Německá menšina

Osudy německé menšiny po roce 1945 představují proces hledání nového vztahu mezi státem a menšinou, která si nesla stigma válečného nepřítel. Po odsunu (1945–1946) došlo k dalšímu vystěhovalectví Němců z českých zemí, hlavně do americké okupační zóny Německa. Vědomí o německém původu u populace, která zde zůstala většinou ve smíšených rodinách, postupně sláblo. Přiznání statusu plnoprávné národnostní menšiny v letech 1968–1969 bylo významným pokusem o narovnání vztahu stát versus menšina. Tento akt spolu s téměř utlumenými protiněmeckými náladami však nemohl zastavit postupující asimilaci německé menšiny v době tzv. normalizace po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR.

V průběhu celého poválečného období do dneška se identita uvnitř minority lišila generačně: mladí narození deset patnáct let po válce a později ztráceli znalost němčiny, u starší generace převládala rezignace. Po změně režimu v Československu

v roce 1989 došlo k organizačnímu oživení menšiny. Spolkovou strukturu tvoří dvě zastřešující organizace, které pracují samostatně: Shromáždění německých spolků v ČR a Spolek Němců a přátel německé kultury. Poslední soupisy obyvatelstva však naznačují, že se asimilace obyvatelstva německého původu nezastavila.

Postupující asimilace byla patrná například v oblasti zvyků při tradičních svátcích (Vánoce, Velikonoce, poutě apod.), kdy německé prvky splyvaly s českými. Ještě do padesátých let 20. století německé rodiny preferovaly pro své děti německý původ jejich budoucího partnera. Později endogamní přístup ustupoval s ohledem na omezené možnosti výběru partnera při postupující asimilaci a vystěhovalectví ze země. Drobný nárůst prezentace němectví lze pozorovat po roce 1989; její součástí byl úcel: doložením německého původu bylo možno získávat německý pas, a tím také následně jisté výhody ze SRN.

Polská menšina

Koncentrace příslušníků polské menšiny je významná v oblasti Těšínského Slezska podél státní hranice s Polskou republikou. Poláci na Těšínsku se stali národnostní menšinou v důsledku rozdělení někdejšího knížectví Těšínského Slezska, a to po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie stanovením státní hranice mezi bývalou Československou republikou a Polskou republikou.

V období mezi první a druhou světovou válkou fungovala na Těšínsku řada polských národnostně menšinových organizací, které kladly důraz na udržování povědomí polskosti. Po druhé světové válce působila jediná organizace Polský kulturně-osvětový svaz, do jejíž organizační struktury spadala téměř stovka místních organizací na území Těšínska. Po listopadu 1989 se organizační struktura polské menšiny změnila. Vedle Polského kulturně-osvětového svazu vzniklo nové zastřešující organizační uskupení Kongres Poláků v ČR. Tato organizace oslovuje mladou generaci příslušníků polské menšiny a zaujímá otevřenější postoj vůči většinové společnosti. K aktivitám Kongresu Poláků se připojují také noví polští migranti, nicméně censy od roku 1991 ukazují na stálý pokles deklarování polské národnosti, což zástupci polské menšiny připisují procesu asimilace. Etnologické výzkumy zachycují její postupující proces.

Vietnamská menšina

Hlavní migrační vlna vietnamské populace do bývalého Československa (v letech 1973–1990) představovala cyklické přijímání vietnamských učňů, stážistů, dělníků a studentů. Tato vlna dala současné národnostní menšině v České republice základ, který byl a dosud je doplňován novými ekonomickými migranty (Vietnamci odhadují svou početní sílu na 100 000 lidí, oficiální statistiky říkají např. k datu 31. 12. 2014 celkem 57 347 lidí).

Podstatou jejich existence je obchodnická činnost, která vygenerovala specifický způsob života. Jednotlivec se ve společnosti chová především jako zákazník, který si kupuje zboží a služby všeho druhu. Obchodnická činnost vytváří z vietnamského etnika entitu s tendencí být „státem ve státě“. K tomu má dostatečný ekonomický potenciál. Vietnamci:

- mají potřebné finanční prostředky pro své podnikání,
- vlastní hmotné statky,

- představují v ekonomické sféře lokálního prostředí významnou složku,
- v poslední době se ekonomická síla projevuje i v nadnárodních obchodních řetězcích, dále proniká do bilaterálního česko-vietnamského obchodu, organizuje migrační most mezi Vietnamem a ČR,
- tato ekonomická síla buduje efektivní diasporální celek ve střední Evropě, spolupracující s mateřskou zemí.

Navíc do celé hry o integraci a udržení jejich vietnamství vstupuje přirozená potřeba kontaktu s původním domovem, tj. Vietnamskou socialistickou republikou. Děje se tak v rámci obecnějších mezinárodních změn, v nichž dominuje proces formování moderní vietnamské diasporu ve střední Evropě. Ke znakům diasporálního vývoje patří míra postupující ekonomické a hlavně finanční propojenosti s mateřskou zemí. Nejedná se jen o zpětný proud peněz z České republiky do Vietnamu. Je to celý komplex jevů postupující globalizace, kdy migruje takřka vše: od informací všeho druhu, technologie, samozřejmě až po samotné lidi.

Vietnamští obchodníci v první generaci přijali fakt životní nejistoty, provizoria, avšak proměňují jej ve výhodu být neidentifikovatelní. K vědomé integraci se tudíž staví s vrcholnou dávkou opatrnosti a nechybějí vyjádření, že integraci nepotřebují. Ve Vietnamu byli integrováni do rodinných struktur, a to po celá staletí. K integraci do sociálních struktur ČR nejsou puzeni z přirozených podmínek své vlastní kultury. Zároveň ani podmínky v České republice je nepřitahují či dostatečně neprovokují k integraci. Druhá generace vyrůstající v českém prostředí a ztotožňující se s ním rozhoduje a bude stále více rozhodovat o vývoji vietnamské menšiny v ČR.

Cizinctví a ČR

Cizinci v ČR spadají do integračních programů za těchto podmínek: jsou zde legálně, jsou občany třetích zemí (tj. mimo EU, kromě výjimečných případů), nepožívají mezinárodní ochranu a nepožádali o azyl. Pro úspěšnou integraci cizinců v ČR se předpokládá jejich: znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace ve společnosti a dobré vzájemné vztahy cizinců a majoritní společnosti.

Etnologové se ve svých výzkumech zaměřují jednak na ověřování míry informovanosti všech aktérů v procesu integrace, tedy nejen samotných migrantů, zároveň hledají cesty pro překonávání tendencí vedoucích k vytváření uzavřených komunit imigrantů, tj. vedoucích ke společenské izolaci a k sociálnímu vyloučení cizinců.

Řízené migrace

Na počátku devadesátých let 20. století přistoupil Etnologický ústav k intenzivnímu studiu imigrace z území bývalého Sovětského svazu. Jednalo se o transfer osob prostřednictvím projektované migrace (*engineering migration*) nejprve z oblastí Ukrajiny a Běloruska postižených černobylskou jadernou katastrofou, a to v letech 1991–1993. Byli to obyvatelé Malé Zubovštiny, Malinovky, Malinu, Korosteni a Kyjeva. Humanitární přesídlovací program v letech 1991–1993 zahrnoval v několika vlnách přesídlení celkem 1731 obyvatel českého původu. Za kritérium přihlášení k přesídlení do tehdejší ČSFR byly dány dvě podmínky: alespoň jeden z partnerů musel prokázat

český původ a trvalý pobyt na zasaženém území nejméně dva roky. Ubytování byli v objektech po odsunutých jednotkách sovětské armády (Jaroměř, Kuřivody, Kopiclno, Krupka, Milovice aj.).

Výzkum provádělo oddělení etnických studií Etnologického ústavu v rámci několika projektů. Nejprve to bylo na zadání tehdejšího Ministerstva pro hospodářskou politiku a rozvoj. Následovaly projekty Grantové agentury České republiky s názvem Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí, na které navázal další sběr dat a jejich vyhodnocení v rámci projektu s názvem Procesy adaptace a společenské integrace přesídlenců z Ukrajiny, Běloruska a Kazachstánu v České republice v letech 1994–1997. S desetiletým odstupem pokračovalo šetření dalším grantovým projektem Grantové agentury Akademie věd, nazvaným Identita a sociabilita migrantů z bývalého Sovětského svazu s důrazem na druhou generaci.

Ústav spolupracoval s dalšími organizacemi: například s Klinikou geografické medicíny 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a s nevládními organizacemi a přímo v terénu s japonskými odborníky na migrační procesy (prof. Makoto Matsudairou a jeho týmem) ve společném japonsko-českém projektu. Kromě výše uvedených grantových projektů a z nich vzešlých výzkumných zpráv a monografií vznikla v tomto období celá řada dalších publikačních výstupů v časopisech nebo sbornících.

Etnologické studium státem řízených reemigračních vln českých krajanů z oblasti bývalého Sovětského svazu, Rumunska, Bulharska a ze zemí bývalé Jugoslávie mělo několikrát význam. Vedle autentického monitoringu probíhajícího přesídlení nebo připravenosti všech účastníků a podílníků přesídlování na následnou integraci v novém prostředí se jednalo o další praktická zjištění užitečná pro práci orgánů zodpovědných za řízené migrace.

Shrnující přehled výzkumného zaměření

Minulost vytváří dnešním výzkumům kontinuální rámec, neboť zájem o migrace zaujímá v české etnologii z historické perspektivy velice důležité místo. Způsobila to mj. orientace na krajaňské hnutí. Vojta Náprstek, tento mecenáš a organizátor českého etnologického muzejnictví, měl přímou zkušenost s českými komunitami ve Francii, Německu nebo v Americe. Často se připomíná Národopisná výstava československá 1895 s upozorněním na fakt, že zahraniční Češi byli považováni za přirozenou součást národního celku, proto ve výstavním scénáři nechyběla prezentace způsobu života amerických Čechů.

Od konce 19. století se etnologické zaměření v české univerzitní vědě prosazovalo v těsné blízkosti především takových oborů, jako byla kulturní historie nebo archeologie, ale také lingvistika, sociologie či fyzická antropologie. Zároveň přímou reakcí na výzvu k Národopisné výstavě bylo v roce 1891 založení časopisu *Český lid*, který vychází dodnes a v němž byly publikovány desítky významných statí svázaných s tematikou migrací. Autoři se věnovali zejména české komunitě ve Vídni, ale i Čechům v Americe. Také první univerzitní profesor národopisu na Univerzitě Karlově Karel Chotek zkoumal české kolonisty na Kavkaze.

Etnologie ve druhé polovině 20. století rozšířila krajauskou problematiku o studium reemigrace krajanů do českého pohraničí, kde se poprvé v celé tematické šíři prezentovala autentická zkušenost ze živého terénu. Nejednalo se pouze o hledání pout migrantů se zemí a kulturou předků, ale o další stránky kulturní a sociální odlišnosti v probíhajících procesech sžívání po přesídlení včetně zákonitostí adaptace, ale také dezintegrace projevující se v odlišném uvažování člověka svázaného s existencí vlastní malé lokální venkovské komunity původně se vyvíjející zcela izolovaně v jinokulturním prostředí. Nejprve to byli imigranti z ukrajinské Volyně, jejichž způsob života zpracovávala Iva Heroldová a po ní celá řada dalších autorů až do současnosti.

V šedesátých letech etnologové měli možnost k terénním výzkumům v zahraničí a dosahovali pozoruhodných výsledků při rozboru změn v etnokulturní orientaci a sociální organizaci zejména prostřednictvím meziskupinových kontaktů. Ať už se jednalo o potomky náboženského exilu, nebo o problematiku ekonomické migrace 19. století (na Volyn, do Jugoslávie a Rumunska nebo do Bulharska), případně o téma druhotné migrace.

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století vznikaly etnografické práce nejen o vystěhovalectví do jižní a jihovýchodní Evropy, ale též do západní Evropy (Francie a Německo) a Spojených států amerických. K tomu se přidala snaha sumarizovat poznatky z výzkumů jednotlivých skupin a vytvořit pro badatelskou obec diskusní platformu. V Etnologickém ústavu vznikala publikační řada Češi v cizině, jejíž první svazek vyšel v roce 1986 (celkem 12 svazků). Zároveň v teoretické a faktografické rovině měly být poznatky o migracích sumarizovány ve *Slovníku etnických procesů*, který se v plné šíři nerealizoval, ale který byl vtělen do širšího encyklopedického díla národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, která pod názvem *Lidová kultura* vyšla v roce 2007.

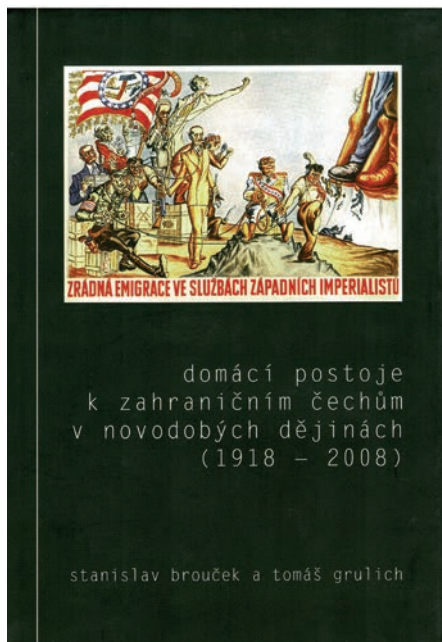
Po roce 1989 se spektrum studovaných skupin ještě rozšířilo. Pozoruhodné bylo zejména studium migračních aktivit krajanů, kteří se rozhodli pro návrat do země předků, a studium jejich následné reintegrace do českého prostředí (viz Řízené migrace). Etnologický ústav se na počátku devadesátých let věnoval především reemigrační akci přesídlení krajanů z černobylské oblasti do ČR a později přesídlení krajanů z Kazachstánu. Zejména v Kazachstánu se podařilo zdokumentovat dnes již zaniklý způsob života Čechů v kazašské stepi v původně výhradně české vesnici Borodinovka. Vedle toho byl studován život Čechů na jižní Ukrajině, v Rumunsku a v bývalé Jugoslávii. V oblasti západní Evropy pak byla velká pozornost věnována krajanům ve Francii, v Rakousku a v dalších zemích včetně mimoevropských.

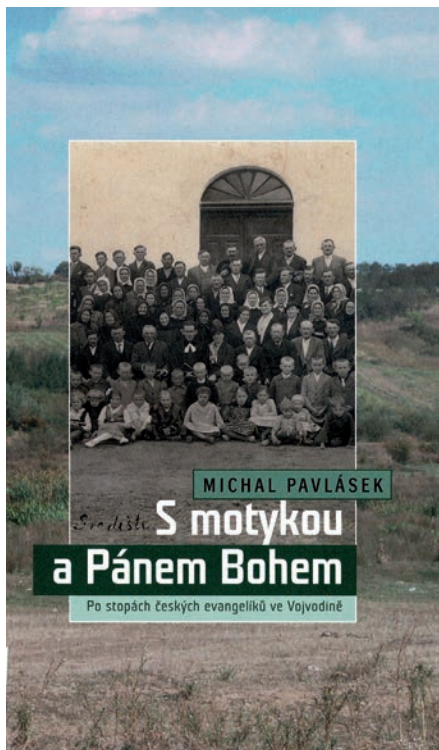
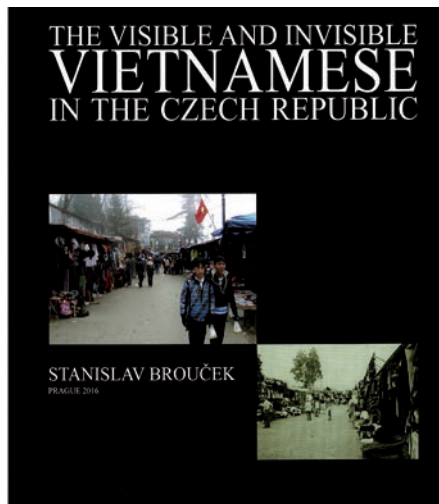
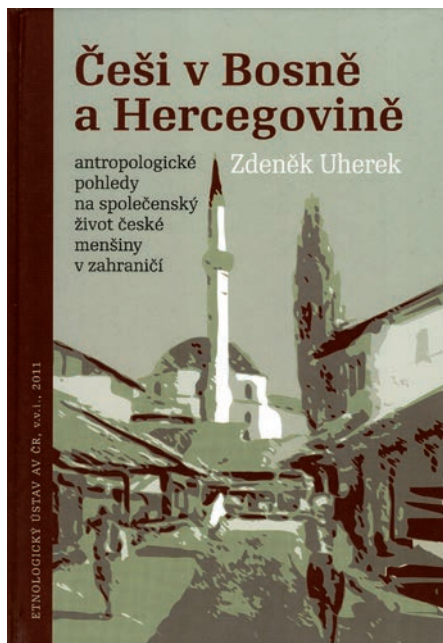
Další výzkumné projekty byly prováděny v Indonésii (u etnika Minangkabau), ve Vietnamu (v Hanoji a okolí a na severu země v oblasti kolem Sapy), v Austrálii (v lokalitách a jejich okolí: Perth, Adelaide, Melbourne, Sydney a Gold Coast, Tasmánie: Hobart a sever ostrova), na Novém Zélandu (Auckland, Puhoi, Wellington, Christchurch, Nelson, Hamilton, Richmond, Alexandra, Waikanae, Warkworth, Kaiapoi, Paratoetoe, Rotorua, Queenstown), v Jihoafrické republice (Brits, Kapské Město, Johannesburg, Pretoria, Durban, Rustenburg, Hillcrest, Pietermaritzburg, Howick), v Egyptě (Káhira), v Brazílii (Brasília, São Paulo, Rio de Janeiro; ve státě Mato Grosso do Sul v lokalitách a jejich okolí: Nova Adradina, Bataguassu, Batayporã),

v USA (New York, Calgary, Breckenridge), v Kanadě (Toronto, Montreal, Ottawa, Hamilton, Rockwood), ve Švédsku (Alvesta, Stockholm, Malmö, Mölndal, Musiljö, Göteborg), v Norsku (Lillehammer, Nesøya, Oslo, Ski), Belgii (Brusel, Gent, Braine-L'Alleud, Antverpy, Bellingén), v Nizozemsku (Amsterdam, Haarlem, Heemstede, Leiden, Leiderdorp), v Bulharsku (Sofia, Plovdiv), ve Francii (Clos de la Corbiere, Dijon, Nice, Paříž), v Itálii (Milán, Řím), ve Švýcarsku (Basilej, Curych, Küsnacht, Lausanne, Ženeva), v Polsku (Zelów), v Rakousku (Vídeň), v Anglii (Londýn), v Rumunsku (Biger, Eibenthal, Gerník, Rovensko, Svatá Helena), v Srbsku (Velké Srediště, Češko Selo, Kruščica, Bela Crkva), v Chorvatsku (Končanica, Velké Zdence, Malé Zdence, Daruvar, Záhřeb), v Bosně a Hercegovině (Sarajevo, Banja Luka, Bosanská Gradiška, Zenica, Derventa, Tuzla, Mostar) a na Slovensku (Bratislava, Humenné).

Kromě samostatných monografií, které vydali pracovníci Etnologického ústavu na téma migrací s použitím terénního materiálu z výše uvedených lokalit, vycházela celá řada dalších textů na tato témata. Lze je nalézt v ročenkách *Češi v cizině*, k nimž přistoupily další řady jako anglicky psané *Prague occasional papers in ethnology* nebo česky psaná *Imigrace, adaptace, majorita*. Další studie, přípravné stati a diskuse k tématu migrací a etnicity vycházely během let 1974–1991 ve *Zpravodaji KSVI*, který vydával Etnologický ústav a který je přístupný v elektronické podobě na <http://zpravodaj.eu.cas.cz/>.

Publikace etnologického ústavu

Přesvědčení na závěr

V centru pozornosti, s nímž se tento text obrací na čtenáře, stojí tři hlavní roviny a zároveň tři hlavní důvody, proč Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., dlouhodobě věnuje pozornost tématu migrací. Především je to základní terénní výzkum, přinářející neopakovatelnou autentickou zkušenost konkrétní migrační problematiky, konkrétní migrační vlny či konkrétního migranta. Zpracováním získaných dat z terénu v publikačních výstupech odborných textů, ať už se jedná o časopisy, sborníky, monografie, naše práce nekončí. Pracovníci ústavu publikují populárně vědecké texty v celé řadě časopisů a v denním tisku. Poskytují svá sdělení rozhlasovému a televiznímu vysílání.

Dvě právě vyjmenované roviny (výzkumná a popularizační) doplňuje třetí rovina. Tou je intenzivní spolupráce s exekutivními a legislativními orgány této země, vyplývající ze stavu současné migrační politiky v ČR, která je stále na cestě k vytvoření zodpovědného meziresortního orgánu, kde se budou shromažďovat data a názory pocházející z vědeckého výzkumu i politické praxe. Kultivovat dialog politiky a vědy v celospolečenském zájmu je úkolem v přítomnosti a nepochybně i v budoucnosti.

Hlavní projekty Etnologického ústavu s problematikou migrací

(řazeno podle období řešení projektu)

Název projektu: *Vliv subjektivních a objektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 1991–1993.

Název projektu: *Češi ve Francii v letech 1862–1938. Vystěhovalectví z českých zemí do Francie a způsob života Čechů v prostředí francouzské společnosti*. Poskytovatel: GA0 – Grantová agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 1995–1997.

Název projektu: *Národopisný výzkum české menšiny ve Vídni*. Poskytovatel: GA AV ČR – Grantová agentura Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Jana Pospíšilová. Období řešení projektu 1994–1995.

Název projektu: *Proces adaptace a společenské integrace přesídlenců z Ukrajiny, Běloruska a Kazachstánu v ČR – minority a majority*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Naďa Valášková. Období řešení projektu: 1995–1997.

Název projektu: *Češi v Bosně a Hercegovině: Tuzla, Zenica, Sarajevo*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 1996–1998.

Název projektu: *Pohyb po migračních mostech: Češi z Kazachstánu, jižní Ukrajiny a z Bosny a Hercegoviny*. Poskytovatel: GA0 – Grantová agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 1998–2000.

Název projektu: *Vietnamci v České republice*. Poskytovatel: GA0 – Grantová agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 1999–2001.

Název projektu: *Emigrace jako způsob života (Češi ve Francii po roce 1945)*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 1999–2001.

Název projektu: *Romská migrace ve střední Evropě; trendy*. Poskytovatel: MZV – Ministerstvo zahraničních věcí. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 2000–2001.

Název projektu: *Postavení nových etnických skupin v ČR; případová studie – Vietnamci*. Poskytovatel: MZV – Ministerstvo zahraničních věcí. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 2001–2002.

Název projektu: *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu – Ukrajinci, obyvatelé Bosny a Hercegoviny a slovenští Romové*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 2001–2004.

Název projektu: *Český exil*. Poskytovatel: MZV – Ministerstvo zahraničních věcí. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 2002–2004.

Název projektu: *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. Poskytovatel: AV0 – Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 2002–2002.

Název projektu: *Krajané ve světě – systematické zpracování historie a současného stavu krajaňské komunity ve světě*. Poskytovatel: MZV – Ministerstvo zahraničních věcí. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 2004–2008.

Název projektu: *Matrilinie, migrace a identita – případ indonéského etnika Minangkabau*. Poskytovatel: GA0 – Grantová agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 2007–2009.

Název projektu: *Identita a sociabilita migrantů z bývalého Sovětského svazu: následný výzkum řízených migrací s důrazem na druhou generaci*. Poskytovatel: AV0 –

Akademie věd České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Zdeněk Uherek. Období řešení projektu: 2008–2011.

Název projektu: *Das Schicksal der tschechischen und deutschen Minderheiten im serbischen und rumänischen Banat. Lebensgeschichten der heutigen Einwohner in Videodokumenten*. Poskytovatel: Schroubek-Fonds Östliches Europa – Leopold-Kretzenbacher Stipendien. Příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Michal Pavlásek. Období řešení projektu: 2010.

Název projektu: *Das Alltagsleben der Deutschen in Brünn in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts und seine Darstellung in biographischen Quellen und in der Publizistik der vertriebenen Brünnler*. Poskytovatel: Schroubek-Fonds Östliches Europa – Leopold-Kretzenbacher Stipendien, Příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Jana Nosková. Období řešení projektu: 2011.

Název projektu: *Tschechen und Deutsche – unterschiedlich oder indifferent? Beispiel einer Konstruktion kultureller Grenzen und Ähnlichkeiten*. Poskytovatel: Schroubek-Fonds Östliches Europa – kategorie Leopold-Kretzenbacher Stipendien. Příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Michal Pavlásek. Období řešení projektu: 2014.

Název projektu: *Analýza migrace českých občanů po roce 1989*. Poskytovatel: TA0 – Technologická agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Stanislav Brouček. Období řešení projektu: 2014–2015.

Název projektu: *Vydání knihy Proč to vyprávím? První polovina 20. století v písemných vzpomínkách německých obyvatel Brna*. Poskytovatel: Česko-německý fond budoucnosti. Příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Řešitel: Jana Nosková. Období řešení projektu: 2016.

Název projektu: *Mechanismy a strategie generační transmise rodinné paměti vybraných sociálních skupin*. Poskytovatel: GA ČR – Grantová agentura České republiky. Hlavní příjemce: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Řešitel: Jana Nosková. Období řešení projektu: 2016–2018.

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., (EÚ AV ČR, v. v. i.) je vědeckým pracovištěm zaměřeným na základní i aplikovaný výzkum v oboru etnologie a ve vědeckých disciplínách s etnologií obvykle spojených (zejména s etnografií, folkloristikou, sociální a kulturní antropologií).

Etnologický ústav plní rovněž funkci oborového centra s rozsáhlou knihovnou, sbírkou fotografií, unikátních zvukových a filmových dokumentů, plánové dokumentace a kreseb lidového stavitelství a dokumentace z terénních výzkumů českého etnika, menšin a migračních skupin, zejména na území České republiky a Evropy. Pracovníci ústavu se účastní vysokoškolské výchovy oborových specialistů a ve spolupráci s Karlovou Univerzitou v Praze, Západočeskou univerzitou v Plzni, Ústavem humanitních studií Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzitou Pardubice a Masarykovou univerzitou v Brně se podílejí na výchově především doktorandů v oboru etnologie a kulturní antropologie.

Vědecká činnost ústavu se zaměřuje na prostor Evropy, který v některých výzkumech i překračuje. Řeší řadu grantových projektů, mezinárodních programů, poskytuje informační služby, odborné expertízy, zpracovává a zveřejňuje sbírkové a dokumentační fondy. Svou činností přispívá k poznání způsobu života a kultury různých sociálních a etnických skupin obyvatelstva na venkově i ve městě, a to v minulosti i současnosti. Přípravuje rozsáhlé ediční projekty, pravidelně organizuje vědecké konference a podílí se na výměně vědeckých zkušeností na konferencích v zahraničí.

Historie Etnologického ústavu sahá *de facto* do roku 1905, kdy byl dán pokyn k založení pracovních výborů pro sběr a vydávání lidových písní v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v rámci internacionálního podniku Lidová píseň v Rakousku. Zakladateli těchto výborů se staly významné osobnosti vědy a kultury – Otakar Hostinský, Leoš Janáček a Adolf Hauffen. Roku 1919 navázal na činnost tohoto projektu již Státní ústav pro lidovou píseň (SÚLP) v čele s Jiřím Polívkou. Významnou osobností českého výboru se stal Zdeněk Nejedlý, na Moravě po Janáčkově smrti Vladimír Helfert, německý výbor vedl Gustav Jungbauer, slovenský pak Karol Medvecký.

Po založení Československé akademie věd se SÚLP v roce 1953 stal základem Kabinetu pro lidovou píseň a Kabinetu pro národopis. Jejich sloučením v roce 1954 vznikl novodobý Ústav pro etnografiu a folkloristiku Československé akademie věd (ÚEF ČSAV), v roce 1999 přejmenovaný na Etnologický ústav Akademie věd České republiky. Od roku 2003 tvoří jeho součást kabinet hudební historie. V čele ústavu postupně stáli Josef Stanislav, Jiří Horák, Jaromír Jech, Antonín Robek, Stanislav Brouček, Lubomír Tyllner, Zdeněk Uherek, Daniela Stavělová a nyní Jiří Woitsch.

PhDr. Stanislav Brouček, CSc., pracuje v Etnologickém ústavu AV ČR, v. v. i, od roku 1974, v letech 1990 až 1998 byl jeho ředitelem. Specializuje se na problematiku české emigrace, krajanských komunit v zahraničí a integrace migračních skupin v ČR (vietnamské etnikum). Je úspěšným řešitelem několika grantových projektů, pedagogicky působil na ÚJEP v Ústí nad Labem a na FF MU v Brně, spolupracuje rovněž s FF UK v Praze a FF ZU v Plzni. Je konzultantem Stálé komise pro krajany v zahraničí Senátu PČR, Odboru migrační a azylové politiky Ministerstva vnitra ČR a spolupracuje s útvarem zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti při Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Vítězslav Jarý, Jiří Pejchal: Scintillators around us (English edition)

Dalibor Dobiáš, Michal Fránek, Pavla Machalíková: Rukopisy královédvorský a zelenohorský v českých zemích a Evropě

Alena Sarkissian: Databáze Olympos

V EDICI MIMO JINÉ VYŠLO:

Kristina Rexová, Věra Hanelová: Bibliography of the History of the Czech Lands (English edition)

K. Nováček, M. Melčák, L. Starková, O. Beránek: Ohrožená architektura města Mosulu

Kateřina Bišová: Jak se dělí buňky

Edice Věda kolem nás | Pro všední den
Migrace a česká etnologie | Stanislav Brouček

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2018. Ediční číslo 12436. Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia.cz | www.eknihy.academia.cz